

Тазкия дарслари (41-дарс). Туш, кашф ва илҳом

ТАЗКИЯ
дарслари **41-дарс**

Тазкия дарслари Шайх Муҳаммад Содиқ Муҳаммад Юсуф роҳимахуллоҳнинг
"Тасаввув ҳақида тасаввур" ва "Руҳий тарбия-1-2-3" китоблари асосида бериб борилади.
Мавзуларнинг тўлиқ матни билан танишиш учун китобнинг ўзига мурожаат этиш тавсия этилади.

17:30 / 11.07.2019 5431

Баъзи сўфийларнинг ўзаро суҳбатларига қулоқ солсак, туш ҳақида кўп гапларни эшитамиз. Ҳатто тушни кўпгина нарсаларга далил қилиб ҳам келтирилади. Туш ҳақида ўта муболағали сўзларни кўп гапирадилар. Тушга қараб иш қиладиганлар-ку, исталганча топилади.

Баъзи вақтларда туш шариатга хилоф нарсага далолат қиладиган бўлса, шариатни қўйиб, тушга амал қилган кимсалар ҳам бор, астаффируллоҳ.

Баъзи бир шайхлар муридларнинг тушларини уларнинг охиратига зарар етказадиган даражада нотўғри таъвил қиладилар.

Яна бирлари тушга суяниб, бидъат ишларни жорий қилишгача бориб етганлар.

Аксар вақтларда туш шариатга хилоф равишда, бир ишни бошқасидан афзал кўришга сабаб бўлган.

Бу нарсаларнинг ҳаммаси тушга шариат нуқтаи назаридан эмас, муболағали равишда қараш орқали келиб чиққан.

Аслида эса туш ҳақида келган оят ва ҳадислардан ҳукм чиқариш ва уларни шаръий асосларда таъвил қилиш керак бўлади.

Туш инсон ҳаётининг ажралмас қисми экани ҳаммага маълум. Туш инсонни кўпинча ҳайратга, ташвишга ёки сурурга ҳам солади. Туш кўплаб саволларга ва ечилмаган жумбоқларга ҳам сабаб бўлган нарсадир.

Барча замон, макон ва халқларда тушга нисбатан ўзига хос қараш, муносабат, ишонч ва хурофотлар ҳам бордир. Туш ҳақидаги тушунчалар, мафкуралар, тахминлардан ташқари, у ҳақида ўтказилган илмий ишлар ва ёзилган китоблар ҳам бор.

Ҳозирги кунимизда мусулмонлар орасида туш ҳақида турлича тушунчалар мавжуд. Уларнинг кўплари турли манбалардан олинган. Аммо исломий манбалардан олинган маълумотлар деярли йўқ десак, муболаға қилмаган бўламиз.

Очиғини айтадиган бўлсак, кўпчилигимиз туш ҳақида Қуръони Карим оятлари ва Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи васалламнинг ҳадислари борлиги ҳақида тузукроқ маълумотга ҳам эга эмасмиз.

Бунинг устига, бизда ҳали туш ҳақида исломий асосда бирор мақола ёки китобча ёзилган эмас.

Қуръони Каримда туш асосан Юсуф сурасида зикр қилинган. Бу сура туш билан бошланади, унинг ўртасида ҳам, охирида ҳам туш ва унга оид нарсалар зикр қилинади.

Сураи каримада Юсуф алайҳиссалом кўрган тушини отаси Яъқуб алайҳиссаломга сўзлаб бераётганини тасвирлаш билан қиссага кирилади ва ҳоказо.

Ҳаётга назар соладиган бўлсак, баъзилар тушни тамоман тан олишмайди. Баъзилар эса ҳамма нарсани тушга боғлаб қўйишади. Исломда эса ҳақиқий ва керакли мавқиф тутилади.

Абу Ҳурайра розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий алайҳиссалом шундай дедилар: «Туш уч хилдир: Солиҳ туш – Аллоҳдан севинч башоратидир; Киши ўзига ўзи гапирган нарсани тушида кўриши; Маҳзун туш – шайтондандир. Агар бирингиз ўзига ёқмаган нарсани туш кўрса, уни одамларга айтмасин, туриб, намоз ўқисин».

Бу ҳадиси шарифда туш ҳақида бир неча умумий қоида бўлган ҳақиқатлар зикр қилинмоқда.

Туш уч хилдир:

1. «Солиҳ туш – Аллоҳдан севинч башоратидир».

Агар мусулмон одам таҳорат қилиб, ухлашнинг исломий одобларига амал қилиб, ҳеч нарсани ўйламай ётган бўлса-ю, яхши туш кўрса, бу Аллоҳ таолодан юборилган яхшиликка ишора бўлади.

2. «Киши ўзига ўзи гапирган нарсани тушида кўриши».

Агар одам бошига тушган бирор ишни кўп ўйлаб юрган бўлса, ўша ўйлаш таъсирида туш кўради. Бундай тушнинг эътибори йўқ бўлади.

3. «Маҳзун туш – шайтондандир».

Ухлаган одам ўзини маҳзун қиладиган туш кўрса, унга шайтон таъсир қилган бўлади.

Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васалламнинг имом Бухорий раҳматуллоҳи алайҳи ривоят қилган бир ҳадиси шарифларида:

«Хулм (ёмон туш) шайтондандир. Сиздан ким хулм кўрса, ундан паноҳ тиласин ва чап тарафига туфласин. Ўшанда унга зарар қилмайди», дейилган.

«Агар бирингиз ўзига ёқмаган нарсани туш кўрса, Уни одамларга айтмасин, туриб, намоз ўқисин», дедилар».

Юқорида айтилганидек, аввал чап тарафига туфлайди, паноҳ тилайди ва кейин туриб, таҳорат қилиб, намоз ўқийди. Яна муҳим шартлардан бири: ўша ёқимсиз тушни ҳеч кимга айтмасликдир.

Демак, мусулмон уламолар тушни уч турга бўладилар:

1. Аллоҳ таолодан бўлган илҳомий тушлар.

Уларга Юсуф сурасидаги тушлар мисол бўлади. Шунингдек, Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васалламнинг кўрган тушлари ҳам шу хилдаги тушлардан. Маълумки, у зот пайғамбарликларининг дастлабки олти ойида кўрган тушлари худди тонг ёғдусидек аниқлик билан воқеликда ҳам такрорланиб турган.

Бу ҳақда саҳиҳ ривоятлар кўп.

Набий алайҳиссаломнинг «Тўғри туш набийликнинг қирқ олти жузидан биридир», деган ҳадисларини ҳам уламолар, ана шу олти ойга ишорат, дейдилар. Яъни Муҳаммад соллаллоҳу алайҳи васалламнинг набийликлари йигирма уч йил бўлган. Йигирма уч йил қирқ олтига олти ойликдан иборат. Демак, туш ўнгидан келиб юрган ана шу дастлабки олти ой муддат йигирма уч йиллик набийлик муддатининг қирқ олтидан биридир.

2. Ҳаётда бўлиб ўтган нарсаларни хотирлаб, эсга олиб, сўнгра ухлагандан кейин ўша нарсаларнинг тушга кириши. Бу тушнинг эътибори йўқ. Моддапарастлар шуни ҳам туш деб биладилар.

3. Шайтон таъсири остида кўриладиган алфов-далфов тушлар. Бунинг ҳам ҳеч қандай эътибори йўқ. Шунинг учун ҳар бир кўрган тушни эътиборга олиб, таъбирини ахтаришга тарғиб қилиш ҳам йўқ.

Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам бир ҳадиси шарифларида:

«Агар бирортангиз ўзи яхши кўрган нарсасини тушида кўрса, бошқаларга айтсин. Ёмон кўрадиган нарсасини тушида кўрса, чап томонига уч марта туфласин-да, бошқа томонга ёнбошлаб олсин. Аллоҳдан унинг шарридан сақлашини сўрасин. Бу тушини ҳеч кимга айтмасин. Шунда туш унга зарар қилмайди», деганлар.

Имом Аҳмад ибн Ҳанбал раҳматуллоҳи алайҳи Муовия ибн Ҳайдатул Қушайрийдан ривоят қилган ҳадисда эса Набий алайҳиссалом:

«Туш таъбир қилинмагунча киши учун фолга ўхшаб тураверади, таъбир қилинса, воқеликда зоҳир бўлади», деганлар.

Уламоларнинг фикрича, туну куннинг узунлиги бир-бирига яқин бўлган мавсумда таҳорат билан ётган одамнинг саҳар чоғи кўрган туши ҳақиқатга яқин туш бўлади.

Тушга нисбатан шаръий назарнинг қисқачаси шу. Ҳеч ким тушни шаръий далил сифатида зикр қилмаган. Ҳеч ким тушни бирор шахснинг ёки ишнинг афзаллиги учун далил ҳам қилмаган. Тушда кўрган нарсага қараб эмас, туш ҳақида шариатда келган далилларга қараб иш юритиш лозим. Шайхлар тушларни шаръий қоидалар асосида таъвил қилишни билишлари ва тушга оид шаръий ҳукмларни яхши ўрганган бўлишлари керак.

Кашф нима?

Унга нисбатан қандай муносабатда бўлиш керак?

Бу ва бунга ўхшаш саволларга тўғри жавоб олиш ҳам тасаввуф оламида катта аҳамият касб этади.

Аҳли тасаввуф мусулмонлардан бирига малоикаларнинг кўриниши ёки уларнинг овози эшитилишини, кўпчиликка эшитилмайдиган баъзи нарсаларнинг эшитилишини, кўпчиликка билинмайдиган нарсаларнинг билинишини «кашф» деб атайдилар.

Бунга Қуръони Каримда ҳам, Суннати мутоҳҳарада ҳам мисоллар бор.

Аллоҳ таоло Оли Имрон сурасида:

«Эсла, вақтики, фаришталар дедилар: «Эй Марям, албатта, Аллоҳ сени мусаффо қилди, поклади ва оламлардаги аёллар узра танлаб олди. Эй Марям, Роббингга итоаткор бўл, Унга сажда қил ва рукуъ қилувчилар билан рукуъ қил», деган (42-43-оятлар).

Биби Марямнинг Набий ҳам, Расул ҳам эмасликлари ҳаммага маълум. Аммо Қуръони Каримда фаришталар у киши билан гаплашгани собит бўлиб турибди. Набий ёки расул бўлмаган одам билан фаришталарнинг гаплашиши «кашф» дейилади.

Имом Бухорий ривоят қиладилар:

«Усайд ибн Ҳузайр розияллоҳу анҳу кечаси Бақара сурасини ўқиётган эди. Яқинида оти боғлоғлиқ турар эди. Бирдан от типирчилаб қолди. Қироатдан тўхтаган эди, от ҳам тўхтади. Яна ўқиган эди, от ҳам типирчилади. Ўғли Яҳё яқинида ухлаб ётарди. От босиб олмасин деб, бориб, уни кўлига олди ва бошини осмонга кўтарди. Тонг отгандан сўнг ҳодисани Набий алайҳиссаломга сўзлаб берди.

У киши: «Ўқи, эй Ибн Ҳузайр», дедилар.

У бўлса: «Эй Аллоҳнинг Расули, Яҳёни босиб олмасин деб кўрқдим, унинг яқинида эди. Бошимни кўтариб, унинг олдига бордим. Осмонга қарасам, булутга ўхшаш нарса, ичида чироққа ўхшаган нарсалар ҳам бор. Уларни кўрмай деб, чиқиб кетдим», деди. Набий алайҳиссалом:

«У нималигини биласанми?» дедилар.

«Йўқ», деди. Ул зоти бобаракот:

«Улар сенинг овозингга келган фаришталар. Агар тонг отгунча ўқийверганингда, одамлар уларни кўрса бўларди. Улар беркинмасдилар», дедилар».

Демак, саҳобалар даврида баъзи кишилар Қуръони Карим қироати билан ҳам фаришталарни кўриш имконига эга бўлганлар. Бу ҳам кашфнинг воқеликда бўлишига яна бир далилдир.

Хужжатул Ислом имом Ғаззолийнинг ҳаёт йўлларида ва у кишига ўхшаш бошқа аҳли фазл кишиларнинг тажрибаларида кашф ҳодисаси кўп бўлганига далиллар мавжуд.

Афсусланарлиси шуки, баъзи сўфийлар кашфни шаръий маъносидан бошқа тарафга буриб юборганлар. Уларнинг кашфга нисбатан тутган мавқифлари бир неча катта хатолар содир бўлишига сабаб бўлган.

1. Баъзи жоҳил сўфийлар кашфни Қуръони Карим ва Суннати мутоҳҳарага зиёда равишда шаръий масдар деб эътибор қиладилар. Бундан ҳам даҳшатлиси, кашфга соҳиб бўлган сўфийнинг ҳар бир гапини худди ваҳийдек қабул қилиш зарурлигини даъво қилишдир.

2. Бошқа бир тоифа сўфийлар эса кашф берилган киши шариат ҳукмларига амал қилмай қўйса бўлаверади, деган ботил фикрга борадилар. Улар «Ва Роббингга то сенга яқин келгунча ибодат қил» оятини ботил йўл билан таъвил қиладилар ва: «Кашф берилган киши намоз ўқимай, рўза тутмай ва бошқа ибодатларни адо қилмай қўйса бўлаверади», дейдилар.

Ислом уммати ижмоъси бўйича, бу фикрдаги кишилар кофир бўладилар. Чунки ушбу ояти каримада Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васалламга хитоб қилинган ва ундаги «яқин»дан мурод ўлимдир.

3. Яна бир гуруҳ сўфийлар, кашф берилган шахс нима деса, шуни қилиш керак, деган фикрга борадилар ва шариат амалларини қўйиб, шайхларининг айтганини қилишга ўтадилар. Бунда улар шайхларининг айтгани шариатга тўғри келиши ёки тўғри келмаслигига эътибор қилмайдилар. Худди шайхлари маъсум, ҳамма гапи шариат ҳукми ўрнида ўтадигандек тасарруф қиладилар. Ҳолбуки, кашф синов учун берилган бўлиши ҳам мумкин.

Барча мусулмонлар, айниқса сўфийлар кашф масаласида жуда ҳам эҳтиёт бўлмоқлари лозим.

Кашф – бўлиши мумкин нарса. У Аллоҳ таоло томонидан бандага берилган фазл ёки синов ва имтиҳон бўлади. Кашф ила ақийда собит бўлмайди. Кашф билан янги шаръий ҳукм ҳам собит бўлмайди. Кашф билан ибодат ҳам собит бўлмайди. Кашф Қуръони Карим ва Суннати мутоҳҳара таълимотларига тўғри келса, уни тасдиқлаш мумкин.

Мусулмон кишининг қалбига ғайбий масдардан тушган, илм берувчи, йўлловчи, эслатувчи нарса «илҳом» дейилади. У ҳақиқий нарса бўлади. Аллоҳ таолонинг фазли ила баъзи мўмин-мусулмонларга илҳом берилиши бор гап.

Расулуллоҳ алайҳиссаломдан ҳазрати Умар розияллоҳу анҳу ҳақларида келган қуйидаги ҳадиси шарифни айнан илҳом маъносида тушунишимиз лозим.

Абу Ҳурайра розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Батаҳқиқ, сиздан олдин, Бану Исроилдан, анбиёлардан бўлмасалар ҳам, уларга гапириладиган кишилар бор эди. Агар менинг умматимда бирорта ўшандоқ одам бўлса, Умар бўларди», дедилар».

Бухорий, Муслим ва Термизий ривоят қилишган.

Бу ҳадиси шарифдаги «уларга гапириладиган кишилар», яъни «гапи тўғри келадиган кишилар» ўзига берилган илҳом туфайли бир нарсани бўлишидан олдин гапирадиган кишилардир.

Бундай кишиларга Аллоҳ таоло пок фитрат, юксак фаҳм-фаросат, кучли ақл-заковат берган бўлади. Бўлиши лозим бўлган нарсаларни улар аввалдан бутун вужудлари ила ҳис қилиб турадилар. Улар «Эй Роббул оламин, қани энди шу пайтда бундай бўлсайди», деб орзу қиладилар ва ўша орзулари рўёбга чиқади.

Умар ибн Хаттоб розияллоҳу анҳу ана шундай кишилардан бўлганлар.

Кишининг қалбига ғайбий масдардан тушган ҳар бир нарса ҳам илҳом бўлавермайди. Аслида инсон қалбига тушадиган нарсалар тўртга бўлинади:

1. Шайтоннинг васвасаси.

Аллоҳ таоло Анъом сурасида:

«Шунингдек, ҳар бир Набийга инсу жин шайтонларини душман қилиб қўйдик. Уларнинг баъзилари баъзиларини ғурурга кетказишлари учун жимжимадор каломларни танларлар», деган (112-оят).

Аллоҳ таоло Марям сурасида:

«Биз шайтонларни кофирларга уларни доимий қўзғаб туришга юборганимизни кўрмадингми?» деган (83-оят).

2. Нафсининг ғулғуласи.

Аллоҳ таоло Қуръони Каримда:

«Албатта, нафс ёмонликка кўп амр қилувчидир», деган (Юсуф сураси, 53-оят).

3. Фаришта хотирага соладиган нарса.

Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Қалбда икки тутиш бор: 1. Фариштадан бўладиган тутиш. У яхшиликни ваъда қилиш ва ҳақни тасдиқ қилиш ила бўлади. Ким ўзида ўшани топса, уни Аллоҳдан деб билсин ва ҳамд айтсин. 2. Душмандан бўладиган тутиш. У ёмонликни ваъда қилиш ва ҳақни ёлғонга чиқариш ҳамда яхшиликни қайтариш ила бўлади. Ким ўзида ўшани сезса, Аллоҳдан шайтони рожиймнинг шарридан паноҳ сўрасин», деганлар.

4. Роббоний илҳом.

Аллоҳ таоло Муҳаммад сурасида:

«У Зот ҳидоят топганларнинг ҳидоятини зиёда қилгай ва уларнинг тақволарини бергай», деган (17-оят).

Демак, мазкур тўрт нарсани фарқлай билиш керак бўлади. Кўнгилга келган нарсани «илҳом» деб баҳолаб бўлмайди. Илҳом бўлганда ҳам, унинг ўзини ёки илҳомга сазовор бўлган бошқа кимсани шарият қонидасидан ташқаридаги шахс сифатида баҳолашга ҳеч кимнинг ҳаққи йўқ.

Аммо баъзи сўфийлар бу масалада ҳадларидан ошиб, ўзлари залолатга кетганлар ва бошқаларнинг ҳам залолатга кетишига сабаб бўлганлар.

Улардан баъзилари: «Кашф, илҳом ва туш билан кифояланиб, Қуръони Карим ва ҳадиси шарифларни ўрганмаса ҳам бўлаверади, ақоид, фикҳ ҳамда бошқа илмларни ўрганишнинг ҳожати йўқ», деган ботил фикрларни айтганлар.

Бошқа бирлари эса: «Кашф, илҳом туфайли шайхларнинг қалби исмат даражасига етади. Ўшандай қалбларга тушган нарса ваҳий ўрнига ўтади», дейишгача бориб етганлар. Уларнинг фикрича, авлиёларнинг қалблари анбиёларнинг қалблари каби эмиш. Аслида бу ҳолат куфр ва залолатдан бошқа нарса эмас, дейдилар муҳаққиқ уламоларимиз.

Сўфийларнинг яна бир тоифаси шайхларига ҳаддан ташқари баҳо бериб, уларнинг гапларини шариатнинг ҳукмидан устин қўйишгача бориб етганлар.

Бу ва бунга ўхшаган илмсизлик асосидаги гап-сўз ва тасарруфлар ҳақиқий тасаввуф йўлига, Аллоҳ таолонинг розилигини тилаган солиқлар йўлига мутлақо зиддир. Бу ёрқин йўлдаги жавҳарий нарса – иймон, Ислоҳ, тақво, эҳсон ва шукр масалаларининг ҳақиқатига етиб завқланишдир. Бошқача қилиб айтганда, Аллоҳ таолога холисона ибодат қилишдир. Ана ўша мақом сиддиқларнинг талаби ва солиқларнинг мақсадидир.

Агар солиқ учун яхши туш, кашф, илҳом ёки каромат инъом этилса, бу нарса унинг маълум даражага етганининг аломати ва хурсанд бўлиш башоратидир. Аммо тасаввуф йўлида юришнинг асосий мақсади кашф, илҳом ёки каромат соҳиби бўлиш эмас. Балки асосий мақсад Аллоҳ таолога қурбат ҳосил қилишдир. Кўп ҳолларда мазкур нарсалар ўша йўлда тўғри кетаётганликнинг аломати, холос.

Аксинча, айрим ҳолларда бу нарсалар солиқ учун холислик синови бўлиши ҳам мумкин. Зеро, солиқнинг тақвоси, ибодати кучайган сари Аллоҳ таолонинг унга бўлган эътибори, муҳаббати, дўстлиги – валийлиги ҳам ортиб боради. Ва Роббул оламин кимни кўпроқ севса, уни янада оғир синовларга дучор қилади. Банда учун энг оғир синов эса унга турли неъматларни ўзи лойиқ бўлгандан кўра кўпроқ бериб, синашдир.

Бинобарин, ўзига кашф, илҳом, башоратли туш ёки каромат етган солиқ ўз ҳолига назар солсин. Шариат буюрган амалларда ва унга қўшимча равишда суннатдан ўзига ўзи одат қилиб олган вазифаларда нуқсонга йўл қўймаган бўлса-ю, «Аллоҳ азза ва жалланинг жалолига лойиқ ибодат қилолмадим», деган афсусда бўлса, Аллоҳ таолога беҳад шукрлар айтиб,

ҳолини яширсин ва ибодатини кучайтирсин. Зеро, бу ҳоли Аллоҳ азза ва жалла ҳам уни севишига далилдир, иншааллоҳ.

Аммо юқорида айтилган амаллардан биронтасида ёки одобида бироз бўлса-да нуқсонга йўл қўйганини сезса ёхуд кўнглида ўзи эришган даражадан қониқиш пайдо бўлса, дарҳол Аллоҳ таолога тавба қилиб, истиффор айтишни кўпайтирсин. Зеро, бу ҳолида унга етган турли башоратлар энг камида зўр бир синов-имтиҳондир. Бинобарин, у ёки тавбаи насух ила, истиффорни кўпайтириб, Аллоҳ таолонинг дўстига – валийсига айланади, ёки ўзига етган кароматга алданиб, манманликка берилиб, чин дўстидан – Аллоҳ азза ва жалладан маломатга қолади. Валлоҳу аълам.

“Тасаввуф ҳақида тасаввур” китобидан